

Kaplánek, M. (ed.). (2012). *Čas volnosti – čas výchovy. Pedagogické úvahy o volném čase.*

Praha: Portál a Jihočeská univerzita, Teologická fakulta.

Publikace *Čas volnosti – čas výchovy* (s vročením 2012) je výsledkem práce autorů zapojených do projektu Leisure and Education Grantové agentury Jihočeské univerzity v Českých Budějovicích, která také finančně podpořila její vydání. Tým autorů publikace tvořilo šest pracovníků Katedry pedagogiky Teologické fakulty Jihočeské univerzity (mezi nimi také jedna studentka navazujícího magisterského studia) a byl doplněn dvěma kolegy z Katedry sociální pedagogiky Pedagogické fakulty Masarykovy univerzity v Brně. Autoři zastupují dvě pracoviště, na nichž se v České republice systematicky pěstuje disciplína pedagogika volného času a rozvíjí studium pedagogických oborů zaměřených na práci s lidmi ve volném čase. Tým vedl a knihu redigoval zkušený pedagog a praktický katolický teolog Michal Kaplánek, jenž patří k dlouholetým iniciátorům odborných aktivit v oblasti pedagogiky volného času a je také zakládajícím členem a předsedou Asociace vzdělavatelů volného času ustanovené po několika neformálních setkáních v roce 2009.

Předkládaná kniha patří k těm, které se v rámci české pedagogiky věnují jak historii pedagogiky volného času, tak některým základním teoretickým východiskům a v neposlední řadě i konkrétním volnočasovým činnostem. V české pedagogické produkci tak doplňuje spektrum publikací, v němž ke stálícím patří *Pedagogika volného času* (1999) kolektivu autorů vedeného Jiřinou Pávkovou, publikace *Mojmíra Vážanského* (např. *Základy pedagogiky volného času*, 1995), můžeme také zmínit práce Břetislava Hofbauera (mj. *Děti, mládež a volný čas*, 2004) nebo novější titul *Pedagogické ovlivňování volného času* autorů Pávková, Hofbauer a Hájek (2008). Je zajímavé, že v těchto publikacích převládá tradice v orientaci na výchovu dětí a mládeže ve volném čase, dospělým se věnuje poměrně málo pozornosti. Výjimkou, již můžeme zařadit do této produkce, je kniha Michala Šeráka s názvem *Zájmové vzdělávání dospělých* (2009). Jak její název napovídá, zabývá se jedním z typů volnočasových aktivit, a to zájmovými činnostmi, jejichž rozvíjení sleduje u dospělých především prostřednictvím neformálního vzdělávání. Zaměření na mladou generaci má v pedagogice volného času silné zastoupení i na Slovensku, např. v práci Emílie Kratochvílové *Pedagogika volného času* (2004). Zřejmě se tak projevuje nejen tradice, ale i vzestup andragogiky a její profilace.

Struktura recenzované knihy je postavená na ose teorie-historie – teorie-aplikace, a její obsah je rozvržen do pěti hlavních kapitol. Texty jednotlivých kapitol jsou dílem různých autorů. Zdá se, že některé také vznikaly za poněkud jiným účelem, než je jejich zařazení do předkládané monografie. Kapitoly se tak obsahově prolínají, doplňují, někdy se i poznatky opakují (zejména v prvních dvou kapitolách).

První kapitola (s názvem *Volný čas a jeho různá pojetí v minulosti a v současnosti*) je nejobsáhlejší částí publikace a přináší v úvodu očekávané základní etymologické vymezení pojmu čas. Její text pokračuje stručným historickým přehledem pojetí času u vybraných filozofů od antiky (Aristoteles) až po nedávnou minulost (Heidegger, Lévinas). V několika

větách je připomenut i názor českého filozofa Patočky, pouze v jednom odstavci je v jejím závěru naznačeno pojetí času a výzkumy prožívání a hodnocení času v psychologii (např. u Piageta, Blocka, Zimbarda). Jistě by bylo zajímavé a obohacující uvedení důvodů (kritérií) pro výběr všech zmíněných autorů v této části publikace. Další části první kapitoly se věnují pojetí volného času. Nejdříve je připomínáno obvyklé kvantitativní a kvalitativní pojetí inspirované německou pedagogikou volného času, následuje ne často uváděné pojetí v anglicky mluvících zemích, které je podmíněno rozvojem mj. sociologických (Roberts), nebo kulturologických zkoumání (Rojek), ale také futurologických úvah. Po těchto subkapitolách následuje text, který se věnuje nástinu německé koncepce Freizeitpädagogik a Freizeitforschung zejména podle Opaschowského a Nahrstedta. První kapitolu knihy uzavírá v kontextu předcházejícího textu nepřehledně strukturovaná část, neboť se vrací k pohledu na volný čas od 19. století po současnost. Nejprve je připomínána proměna velikosti a významu volného času v rámci životního času v 19. století, pak se text věnuje názorům na význam volného času ve 20. století u vybraných osobností, mj. tradičně zmiňované úvahy sociologů volného času (Dumazadier), následně jsou uváděny myšlenky některých významných postmoderních filozofů (např. Beck). Do této části by patřilo také připomenutí úvah Baumana o postmoderní společnosti. Autoři dále popisují názory německého sociologa Schulzeho na „společnost zážitku“. Škoda, že v této souvislosti není alespoň zmíněno jméno Kurta Hahna, jednoho z tvůrců pedagogiky zážitku. Výběr a zařazení názorů významných autorů je však vždy složitý, ovšem pro větší přehlednost textu by opět bylo vhodné uvést argumenty (kritéria), jež vedly právě k tomuto výběru. Celou první kapitolu ukončuje připomenutí některých rizik spojených se současnými možnostmi naplňování volného času u mladých lidí ovlivněných nejen aktuálními společenskými podmínkami, ale i konkrétními životními styly. Hluběji propracované společenské souvislosti, ani různorodost a význam vlivu životních stylů však text neobsahuje.

Druhá kapitola publikace (název Volný čas – předmět zájmu sociologie a pedagogiky) je detailně propracovaná. Nejdříve se vrací k popisu vývoje sociologie volného času, rozšiřuje text první kapitoly o vývoj české (československé) sociologie volného času, připomíná obsah i metodologické postupy vybraných sociologických výzkumů volného času. Následující části této kapitoly poměrně podrobně popisují vývoj, obsah a ideová východiska mimoškolní a mimotřídní výchovy, které jsou autory označeny za předchůdce pedagogiky volného času. Je to do jisté míry adekvátní i obvyklé, i když pedagogika volného času se řadí ve struktuře pedagogických věd k aplikovaným disciplínám a mimoškolní (mimotřídní) výchova spíše ke konceptům výchovy ve volném čase.

Třetí kapitola (název Výchova ve volném čase a pro volný čas) je stručným, ale zajímavým představením i shrnutím různých koncepcí výchovy ve volném čase. Připomíná jejich ideová i ideologická východiska. Autoři vytváří vlastní typologii koncepcí opírající se o současné i dávné koncepce a názory zejména z oblasti filozofické, sociologické, pedagogické, antropologické a politické. Součástí textu je také připomenutí různých představ o cílech výchovy ve volném čase od 19. století do konce 20. století. Kapitola není rozsáhlá, nicméně je „hutným“ textem, který do jisté míry pomáhá doplnit a systematicky uspořádat informace obsažené v předcházejících kapitolách.

Čtvrtá (název Informální edukace a neformální vzdělávání) a pátá kapitola (Volný čas mládeže) mají spíše aplikační charakter. Přinášejí informace o různých formách zájmového vzdělávání, metodách a organizaci zájmové činnosti včetně připomenutí institucionálního zázemí pro organizované výchovné aktivity, dále se věnují současným „netradičním“, neorganizovaným volnočasovým aktivitám (někdy jen krátkodobým a „módním“), které jsou zařazovány např. do street artu (graffiti, oplétání městského mobiliáře), nebo tzv. tajného městského zahradničení, jehož snahou je kultivace veřejného prostoru, zmiňují pohybové aktivity mj. městský parkour, nebo aktivity spojené s virtuálním prostorem. Nejde jen o pouhý popis těchto aktivit, text páté kapitoly obsahuje také určité (i když stručné) vztahy těchto aktivit k teoriím subkultur a teorii identity.

Shrneme-li předcházející, pak publikaci tvoří dvě relativně samostatné části. První je historicko-teoretickým pohledem (první až třetí kapitola), druhá část (kapitola čtvrtá a pátá) směřuje k aplikační rovině. Cenné je, že všechny kapitoly odkazují na významné i zajímavé autory, kteří ovlivnili či ovlivňují různé koncepty výchovy ve volném čase nebo pojetí pedagogiky volného času a kteří také ukazují možnosti a důležitost mezioborové spolupráce.

Texty jednotlivých kapitol vytvořil tým (a částečně i nová generace) spolupracovníků, navazuje na pojetí uznávaných českých (i slovenských) autorů, mj. Pávkovou, Hofbauera, Kratochvílovou nebo Vážanského publikujících v předcházejících desetiletích. Kniha se jistě stane přínosným zdrojem informací zejména pro studenty pedagogických oborů. Může se stát také inspirací k diskusím odborníků, již se zabývají volným časem a teorií i praxí výchovy ve volném ve volném čase.

*Dana Knotová
Masarykova univerzita v Brně*